

Wiadomości Botaniczne 58(3/4): 182–184, 2014

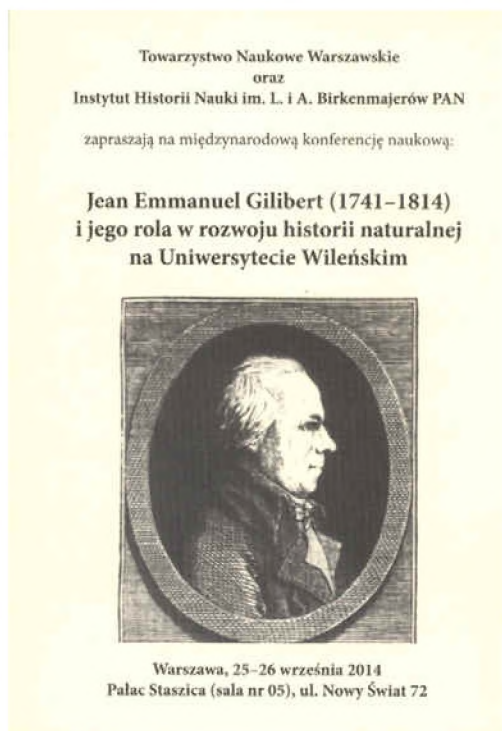
KONFERENCJA „JEAN EMMANUEL GILIBERT (1741–1814) I JEGO ROLA W ROZWOJU HISTORII NATURALNEJ NA UNIWERSYTECIE WILEŃSKIM” (25–26 WRZEŚNIA 2014, WARSZAWA)

Conference ‘Jean Emmanuel Gilibert (1741–1814) and his role in the development of natural history at the Vilnius University’ (25–26 September 2014, Warsaw, Poland)

Francuz Jean Emmanuel Gilibert (1741–1814) był niewątpliwie najwybitniejszą postacią spośród uczonych naturalistów działających w drugiej połowie XVIII wieku w Rzeczypospolitej. Jego aktywność podczas niespełna ośmioletniego pobytu w naszym kraju, najpierw w Grodnie, a następnie w Wilnie, pomimo, że była krótkotrwała, wywarła jednak znaczny wpływ na polską botanikę. Szczególne znaczenie dla tej gałęzi nauki ma jego działalność organizacyjna, dydaktyczna i naukowa. W ciągu tego czasu J. E. Gilibert zorganizował Królewską Szkołę Lekarską w Grodnie oraz ogród botaniczny w Horodnicy koło Grodna, następnie objął katedrę historii naturalnej na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Wileńskiego i zorganizował ogród botaniczny i gabinet historii naturalnej w Wilnie. W Grodnie wykładał medycynę, chirurgię, weterynarię i historię naturalną, a w Wilnie – w obrębie historii naturalnej botanikę, zoologię i mineralogię, a ponadto materię medyczną. Opublikował całą serię prac poświęconych roślinom litewskim. Najważniejsze spośród tych publikacji to: *Flora lituanica inchoata* (Grodno – Wilno, 1781–1782), *Exercitia Phytologica* (Lyon, 1792) czy *Le Calendrier de flore pour l’année 1778 autour de Grodno et pour l’année 1808, autour de Lyon* (Lyon, 1809). Swą działalnością zapoczątkował J. E. Gilibert rozwój nowożytnej botaniki w Polsce.

W 2014 roku przypada 200. rocznica śmierci J. E. Giliberta. Z tej okazji Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów Polskiej Akademii

Nauk zorganizował międzynarodową konferencję w dniach 25 i 26 września 2014 r. w Warszawie. Przez dwa dni uczeni z Francji, Litwy, Polski i Ukrainy prezentowali wyniki swych badań nad życiem, działalnością, dorobkiem i spuścizną naukową J. E. Giliberta. Referat inauguracyjny pt. „J. E. Gilibert i francuscy uczeni w Polsce i na Litwie w l. 1770–1780” wygłosił prof. dr hab. Daniel Beauvois, emerytowany profesor Sorbony. Autor przypomniał wielką rolę kultury francuskiej i Francuzów w szerzeniu idei Oświecenia w Polsce, a także niepoślednie miejsce, jakie w tym procesie odegrał J. E. Gilibert. W kolejnym referacie pt. „Uniwersytety europejskie na przełomie XVIII i XIX wieku” prof. dr hab. Kalina Bartnicka (Instytut Historii Nauki PAN) poruszyła kwestie związane z ciężkim kryzysem

Ryc. 1. Program konferencji – strona tytułowa.

Fig. 1. The conference program – title page.

ekonomicznym, organizacyjnym, naukowym i kadrowym większości europejskich uniwersytetów w II połowie XVIII w. Życie naukowe stopniowo przenosiło się wtedy do akademii nauk, nad którymi władcy rozciągali swą opiekę finansową. Przewyciężeniem kryzysu była idea liberalnego uniwersytetu cieszącego się swobodami akademickimi, wolnością badań naukowych i nauczania, łączącego badania z kształceniem studentów. Pierwszym tego typu uniwersytem był założony w 1810 roku przez Wilhelma von Humboldta (1767–1835) Uniwersytet Berliński. Reforma obu polskich uniwersytetów (w Krakowie i Wilnie) dokonana przez Komisję Edukacji Narodowej wyprzedziła więc reformę humboldtowską o ponad trzydzieści lat. Następnie dr hab. Janina Kamińska (Uniwersytet Warszawski) w referacie pt. „Szkoła Główna W. X. Litewskiego jako uczelnia oświeceniowa” przybliżyła uczestnikom konferencji rolę wielkiego astronoma Marcina Poczobutta-Odlanickiego (1728–1810) w tworzeniu nowoczesnego, oświeceniowego uniwersytetu w Wielkim Księstwie Litewskim. Z kolei dr Audrius Skridaila i dr Silva Žilinskaitė z Ogrodu Botanicznego w Wilnie (Litwa) oraz dr Nataliya Shiyan z Narodowego Zielnika Ukrainy w Kijowie (Ukraina) wygłosili referat pt. „Joannes Emmanuel Gilibert and the Vilnius University Botanical Garden: news from the archives”. Ze źródłowych badań referentów wynika, że w najstarszym Ogródku Botanicznym w Wilnie, o powierzchni jedynie ok. 200 m², w czasach, gdy kierował nim J. E. Gilibert, uprawianych było około 1000 taksonów. Dane te uzyskano na podstawie analizy dokumentów przechowywanych w archiwach litewskich i zachodnioeuropejskich (głównie w Getyndze, Niemcy) oraz na podstawie analizy herbarium J. E. Giliberta przechowywanego w Zielniku Instytutu Botaniki Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie. Omówiono także stan prac nad zielnikiem Giliberta. Następny referat pt. „The contribution of J. E. Gilibert to the studies of Lithuanian flora” wygłosiła dr Aurika Ričkienė (Instytut Botaniki, Wilno, Litwa). Autorka przeanalizowała publikacje J. E. Giliberta pod względem taksonomicznym. Na ok. 1200 gatunków,

które są w nich podawane z terytorium Wielkiego Księstwa Litewskiego, aż 850 ma nazwy zaproponowane przez tego francuskiego botanika. Niestety, dziś aż cztery flory Giliberta (*Flora lituanica inchoata*, *Exercitium botanicum*, *Caroli Linnaei botanicorum principia* i *Exercitia phytologica*) decyzją Międzynarodowego Kongresu Botanicznego zostały w 2006 roku umieszczone w V załączniku pt. „Opera Utique Oppressa” do Międzynarodowego Kodeksu Nomenklatury Botanicznej, co oznacza, że obecnie tych prac już nie można używać jako odniesień we współczesnych opracowaniach taksonomicznych, a nowe gatunki w nich opisane uznano jako opublikowane nieważnie. Wcześniejsze lokalne opracowania chętnie posługiwały się florami Giliberta, czego przykładem jest *Lietuvos TSR Flora*, w której przyrodnik ten jest cytowany 444 razy. Dr Piotr Daszkiewicz (Narodowe Muzeum Historii Naturalnej, Paryż, Francja) w referacie pt. „J. E. Gilibert – życie i praca w świetle korespondencji i świadectw z epoki” zaprezentował uzupełnienia biografii Giliberta dokonane w ostatnich latach na podstawie poszukiwań przeprowadzonych m.in. w Narodowym Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu, w Bibliotece Narodowej i Uniwersyteckiej w Strasburgu, czy w zbiorach Narodowej Akademii Medycyny w Paryżu. Zebrane informacje pozwoliły na lepsze poznanie warsztatu pracy Giliberta, historii jego zbiorów przyrodniczych, w tym zielnika, jak i jego relacji z przyrodnikami francuskimi. Dr hab. Wanda Grębecka, prof. PAN (Instytut Historii Nauki PAN) w referacie pt. „Poglądy dydaktyczne J. E. Giliberta” omówiła idee, które przyświecały temu przyrodnikowi w jego nauczaniu w Polsce. Referat oparty był na analizie dwóch ważnych dokumentów: *Prospectus praelectionum cursus Historiae Naturalis. Ad usum Alumnorum Alma universitatis Vilnensis* oraz *Exercitium botanicum In schola principe universitatis Vilnensis habendum die mense Julii anno 1782 seu enumeratio methodica plantarum*. Informacjom o ssakach poświęcony był kolejny referat pt. „Żubry, niedźwiedzie i inne ssaki w pracach J. E. Giliberta” wygłoszony przez dr Tomasza Samojlika (Instytut Badania Ssaków PAN, Białowieża). Prelegent omówił

zarówno dziko występujące ssaki na Litwie (jak żubr, łoś, ryś, wilk, bóbr, borsuk, lis, jeź) oraz znane z hodowli lub handlu (np. rosomak, tchórz stepowy), o których informacje zawarł francuski przyrodnik w swych publikacjach. Konferencję zamykał referat pt. „Spuścizna naukowa Jeana Emmanuela Giliberta w Polsce – egzemplarze dzieł, recepcja”, który wygłosił dr hab. Piotr Köhler (Uniwersytet Jagielloński). Prelegent omówił zasobność polskich bibliotek w różne druki autorstwa J. E. Giliberta. Takich druków jest 153 w 16 bibliotekach. Drugą część referatu poświęcił omówieniu recepcji dzieł botanicznych

Giliberta w polskiej botanice. Recepcja ta była bardzo pozytywna aż do końca XIX w., do momentu odkrycia licznych pomyłek w oznaczeniu roślin w zielniku J. E. Giliberta. Dokładniejsze prace, zawierające równocześnie nowsze ujęcia taksonomiczne różnych gatunków, wyparły dzieła Giliberta z obiegu naukowego.

Konferencji towarzyszyła mała wystawa publikacji o Gilibercie. Planuje się opublikowanie referatów w jednym z czasopism Instytutu Historii Nauki PAN.

Piotr KÖHLER